

## **СПЕЦИФІКА ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Стаття присвячена дослідженню фінансового механізму функціонування закладів вищої освіти як одного з головних чинників підвищення ефективності підготовки фахівців. Проаналізовано сутність фінансового механізму, який забезпечує реалізацію процесу управління фінансами закладів вищої освіти. Запропоновано заходи щодо забезпечення покращення механізму фінансування вищої освіти в Україні.

Ключові слова: фінансовий механізм, фінансове забезпечення, джерела фінансування, заклади вищої освіти, освітні послуги, ринок освітніх послуг.

The article is devoted to study of the financial mechanism of functioning higher educational institutions as one of the main factors of increasing the efficiency of training specialists. The essence of the financial mechanism ensuring the implementation of the financial management process of higher education institutions is analyzed. Measures to improve the financing mechanism of higher education in Ukraine are proposed.

Keywords: financial mechanism, financial support, sources of financing, higher education institutions, educational services, market of educational services.

В умовах недостатності бюджетних коштів вища освіта зіткнулася з істотними труднощами під час формування фінансових ресурсів для реалізації своїх функцій. Незважаючи на пріоритетний статус освіти, багато закладів вищої освіти мають проблеми з фінансуванням, порушена системність і комплексність фінансування національної системи вищої освіти. Формуючи фінансовий механізм, держава прагне забезпечити його

найбільш повну відповідність вимогам фінансової політики того чи іншого періоду, зберігаючи при цьому постійне прагнення до його відповідності з поставленими цілями.

Проведено багато досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, які присвячені питанням механізму фінансування вищої школи, бюджетного фінансування вузів, освітнього кредиту, експорту освітніх послуг тощо. Проте, проблема фінансування і розвитку окремих елементів його механізму в сучасних соціально-економічних умовах залишається актуальною.

Для ефективного використання фінансових ресурсів підприємств, установ, організацій та з метою реалізації процесу управління фінансами застосовується фінансовий механізм. Механізм фінансування вищої освіти як складова частина фінансового механізму представляє собою сукупність наявних і потенційних джерел фінансування вищих навчальних закладів, а також комплекс ключових заходів, що сприяють максимізації ефекту використання даних джерел.

Український вчений О. Д. Василик вважає, що „у найзагальнішому вигляді фінансовий механізм може бути охарактеризований як комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених в державі форм і методів створення та використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку і соціальних потреб громадян. Фінансовий механізм це, по суті, методичні, організаційні та правові положення і заходи, які визначають функціонування фінансів в економіці держави, їх практичне використання для досягнення визначених відповідними програмами цілей і завдань” [1, с. 102]. Вчений-економіст А. М. Поддєрьогін розглядає фінансовий механізм як цілісну систему управління фінансами, призначена для організації взаємодії фінансових відносин і грошових фондів з метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати його діяльності. Оптимальна взаємодія фінансових відносин досягається використанням усіх фінансових категорій (виручка, прибуток, амортизація, оборотні кошти,

кредит, бюджет, податки), нормативів, різного роду стимулів, пільг, санкцій та інших фінансових важелів [2, с. 15].

П. В. Баранов відзначає, що „фінансовий механізм – складова частина економічного механізму управління народним господарством. Це сукупність форм і методів організації фінансових відносин та їх використання на користь розширеного відтворення” [3].

На думку Л. Л. Лазебник, фінансовий механізм, насамперед, є механізмом управління процесом практичної реалізації функцій фінансів і принципів розбудови фінансової системи та фінансової політики, ґрунтуючись на нормах фінансового права. У широкому розумінні сутність фінансового механізму є сукупністю організаційно-економічних відносин, закріплених нормами фінансового права, що формуються у процесі управління фінансовою системою (організації, планування, регулювання та контролю дохідної та витратної частини бюджетів та позабюджетних фондів усіх владних рівнів, а також регулювання фінансів державних підприємств) [4].

С. В. Ковальчук та І. В. Форкун визначають фінансовий механізм як сукупність конкретних фінансових форм, методів і важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, тобто здійснюються розподільчі і перерозподільчі відносини, утворюються доходи суб'єктів господарювання і фонди грошових коштів [5, с. 70].

Таким чином, існуючі визначення сутності фінансового механізму можна розділити на три групи. Перша група дослідників розглядає фінансовий механізм як частину господарського або економічного механізму, виділяючи в його структурі форми організації суспільного виробництва, сукупність економічних форм і методів регулювання економічних процесів. Друга група вчених розглядає фінансовий механізм як сукупність фінансових важелів, форм, інструментів, методів управління, для забезпечення розподільчих і перерозподільчих відносин, задоволення потреб суспільства, впливу на суспільне виробництво. Третя група фахівців дотримується точки

зору, що фінансовий механізм це система. Але трактують вони цю систему по-різному: як систему відносин, важелів, управління, дій, за кінцевим напрямом впливу на суспільне виробництво з метою задоволення суспільних потреб і максимізації прибутку. Ми підтримуємо точку зору, що фінансовий механізм – це система, і схилиємося до думки, що, перш за все, це система фінансових відносин. Адже саме фінансові відносини визначають ті методи і важелі, що будуть використовуватися для реалізації фінансової політики. Таким чином, фінансовий механізм має місце кожного разу, коли йдеться про фінансування, фінансове забезпечення, фінансове регулювання, фінансовий вплив, фінансові санкції тощо [6].

Узагальнюючи думки вчених, можемо стверджувати, що фінансовий механізм – це сукупність організаційних форм фінансових відносин і методів формування і використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів, методів фінансового планування, форм управління фінансами з метою ефективного функціонування вищих навчальних закладів.

Економічна наука стверджує, що до елементів фінансового механізму відносять:

- фінансові методи – це методи фінансового управління, до яких відносяться фінансовий облік, аналіз, планування, прогнозування, кредитування, ліцензії, факторинг;

- фінансові важелі – це прийоми, дії фінансових методів, при цьому кожен метод використовує свої важелі. Наприклад, метод кредитування використовує такі важелі, як види кредитів, процентні ставки. До фінансових важелів належать ціни, дивіденди, дисконт, ставки податків;

- фінансові інструменти – це документи, що мають грошову вартість або які підтверджують рух грошових коштів, за допомогою яких здійснюються операції на фінансовому ринку;

- правове забезпечення – включає законодавчі акти (укази, накази, постанови, кодекси). Через правове забезпечення здійснюється державне регулювання діяльності підприємства;

– нормативне забезпечення – пов'язане з правом: норми, рекомендації та інша документація;

– інформаційне забезпечення – пов'язане з інформацією різного роду, вона повинна забезпечувати фінансове рішення. Наприклад: інформація про ціни, тарифи, курси, про фінансовий стан господарських партнерів підприємства [7, с. 165].

Поєднання елементів фінансового механізму утворює конструкцію фінансового механізму, що приводиться в рух шляхом встановлення кількісних параметрів кожного елемента. Найважливішими якісними характеристиками фінансового механізму, які визначають його функціональність є: 1) системність; 2) ефективність, результативність; 3) залучення у фінансові відносини.

Набір фінансових інструментів і значущість кожного з них повинні змінюватися в залежності від конкретної соціально-економічної ситуації. В сучасних умовах фінансовий механізм повинен відображати зміни характеру фінансових відносин між суб'єктами освіти і споживачами послуг, які з переважно соціальних і адміністративних все більше перетворюються в ринкові. Це означає, перш за все, зміну принципу фінансових розрахунків (не фінансування витрат, а покупка платником, в тому числі державою, послуг освітніх установ) і підвищення відповідальності і зацікавленості вузу в ефективному використанні акумульованих фінансових ресурсів.

Розвиток фінансового механізму та механізму фінансування вищої школи як єдиної цілісної макросистеми передбачає реалізацію з боку уряду таких заходів:

- 1) розробка і здійснення комплексу заходів щодо підвищення якості послуг вищої освіти;
- 2) сприяння зростанню інвестиційної привабливості вищої школи;
- 3) забезпечення доступності вищої освіти;
- 4) розробка програми фінансування вищої освіти, заснована на жорсткому контролі і матеріальному стимулюванні;

5) розробка нормативної бази, яка регламентує питання фінансування вищої школи;

б) встановлення і розвиток відносин з контрагентами та партнерами за кордоном.

Висновки. Фінансовий механізм, з одного боку, об'єктивний, обумовлений дією економічних законів, наявністю фінансових відносин у сфері освіти, з іншого – має суб'єктивний характер, тому що встановлюється державою і вищим закладом освіти для вирішення завдань, що стоять перед суспільством та університетами. У сучасних економічних умовах необхідно створення такого фінансового механізму, який би передавав закладам освіти як повноваження, так і відповідальність за фінансове забезпечення своєї діяльності. Існує необхідність розробки і впровадження комплексу нових інструментів бюджетного фінансування, що забезпечують ефективне використання бюджетних коштів та створення сприятливих умов для залучення позабюджетних коштів.

Виходячи з реалій, що склалися, потрібно здійснювати подальше перетворення вищої освіти, надаючи фінансовому механізму та механізму фінансування визначальну роль, що підвищить у майбутньому конкурентоспроможність та економічну безпеку нашої країни.

#### ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Василик О. Д. Теорія фінансів : [Підручник] / О. Д. Василик. – Київ : НІОС, 2003. – 416 с.

2. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін; 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.

3. Баранов П. В. Финансовый менеджмент. Механизм финансового управления предприятиями в традиционных и наукоемких отраслях [Електронний ресурс] / П. В. Баранов – М. : Наука, 2002. – 260 с. – Режим доступу : <https://www.ozon.ru/context/detail/id/1126330/>.

4. Лазебник Л. Л. Інституціональна складова трансформації вітчизняного фінансового механізму в контексті європейської інтеграції [Електронний ресурс] / Л. Л. Лазебник // Наукові праці ДонНТУ. – Серія: економічна. Вип. 31 – 2. – С. 190 – 195. – Режим доступу : <http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/>.

5. Ковальчук С. В. Фінанси : навчальний посібник / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. – Львів: „Новий Світ - 2000”, 2006. – 568 с.

6. Данилов А. Д. Финансовый механизм социально-экономического развития государства в условиях экономической нестабильности : монографія [Електронний ресурс] / А. Д. Данилов. – Киев : ООО „ДКС центр”, 2010. –300 с. – Режим доступу : <http://docplayer.ru/30895604-Finansovyy-mehanizm-socialno-ekonomicheskogo-razvitiya-gosudarstva-v-usloviyah-ekonomicheskoy.html>.

7. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні: [монографія] / За ред. чл. - кор. НАПНУ І. М. Грищенка. – Хмельницький : ХНУ, 2010. –478 с.